

17.07.2019

Щодо дослідження «Оптимізація управління науковою сферою: закордонний досвід та рекомендації для України»

9 липня 2019 р. в Києві відбулася презентація дослідження [«Оптимізація управління науковою сферою: закордонний досвід та рекомендації для України»](#), виконаного провідним фахівцем Національного антарктичного наукового центру Богданом Олексюком на замовлення Громадської організації «Український центр європейської політики». Чи містить цей документ серйозну, варту уваги аналітику – про це розмірковує заступник директора з наукової роботи Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України доктор економічних наук, професор В'ячеслав Соловійов. Його експертний відгук на презентоване дослідження подаємо далі ([Національна академія наук України](#)).

Слід одразу ж зауважити, що ні наукових, ані публіцистичних праць із цього (чи з наближеного) питання авторства Б. Олексюка виявити не вдалось. У зв'язку з чим постає питання, з якої причини ГО «Український центр європейської політики» замовила це дослідження саме йому.

У тексті дослідження багато статистичної інформації, яка характеризує науково-технічну діяльність в Україні та деяких інших країнах. Водночас, інтерпретація автором цих даних викликала справедливе здивування фахівців, які ознайомилися з текстом цього дослідження (з їхньою реакцією можна ознайомитися в інтернеті; наприклад: <https://bit.ly/2jY1Rtk>).

У першому розділі документу автор подає, як йому здається, загальну панораму механізмів управління наукою в розвинутих країнах. Але його погляд на ситуацію досить суб'єктивний, а часом і викривлений.

Зокрема, він пише, що близько 95 % витрат на наукові дослідження у США фінансують державні структури. Це не відповідає дійсності: взагалі у розвинутих країнах бюджетне фінансування науки складає, як правило, 10-30 % сукупного фінансування.

Не зрозуміло, чому автор зосередив свою увагу на Національному науковому фонді (ННФ), взявши його за приклад фінансування науки у США. Цікавіше було б розглянути Фонд національних інститутів охорони здоров'я, бюджет якого вчетверо більший, ніж у ННФ чи НАСА, і який через систему спінофф-компаній передав у світову економіку понад 2 тисячі технологій.

Що стосується Китаю як взірця для України, то тут за головний приклад слід брати уряд. Адже саме уряд Китаю різко, як ніхто у світі, підняв рівень фінансування науки за останні 20 років.

Велика Британія має багатий досвід коригування своєї науково-технічної політики залежно від ініціативи уряду та парламенту. За останні 20 років базовий департамент, який відповідає за підтримку науки, неодноразово змінювався й за назвою, і за структурою, і за змістом. Але цікавим є те, що деякі галузеві підрозділи цього департаменту не змінюються десятиліттями. Наприклад, Medical Council у 2014 р. відзначив своє 100-

річчя. Крім того, для України було б цікаво запозичити досвід створення впроваджувальних організацій, які отримали назву «Катапульти». Водночас, нашій країні важко запозичити досвід Великої Британії, оскільки там міністрами (керівниками департаментів) можуть бути тільки парламентарі, що у нас заборонено.

Щодо досвіду Німеччини, то найбільш цікавим для України було б уміння брати участь у виконанні науково-технічних програм різних міністерств і відомств. До того ж, кілька років тому в Німеччині ухвалили державну програму «Процвітання через дослідження», тому було б непогано, якби наш Уряд наслідував цей приклад.

Аби наслідувати приклад Франції (за рекомендацією автора аналізованого дослідження), необхідно оволодіти вмінням французького уряду балансувати між ринковими й державними механізмами управління економікою. Це дуже важко і не завжди дає безумовно позитивні результати. У цілому ж, французька система управління наукою складна і навряд чи піддається копіюванню.

Польща може слугувати прикладом у використанні деяких механізмів управління наукою, проте як головний оптимізатор вона теж не підходить. До того ж, польська система досить гнучка й мінлива.

До інших зауважень можна додати таке.

1. Автор пише: «Університети розглядалися, насамперед, як навчальні установи, а університетська наука – як діяльність викладачів у вільний від основної роботи час. Через те університетська наука з державного бюджету СРСР не фінансувалася».

Це цілковита неправда. Станом на 1990 р. питома вага витрат на науку в СРСР складала: на систему вищої школи – 6,7 % сумарних витрат на НДДКР; на систему академій наук – 12,5 % сумарних витрат на НДДКР; на галузеву та заводську науку – 80,8 % сумарних витрат на НДДКР.

2. У тексті дослідження йдеться: «Заходи з подальшої інтеграції України в європейський та світовий науково-технологічний простір деталізовано в «Дорожній карті інтеграції України до Європейського дослідницького простору», розробленій МОН за участі представників наукової спільноти і погодженій Науковим комітетом Національної ради з питань розвитку науки і технологій».

При цьому авторові, напевно, не відомо, що цей документ, підготовлений Міністерством освіти і науки України, не завізовано Міністерством юстиції України, тому він не має юридичної сили з тієї причини, що перший розділ цієї «Дорожньої карти» виключає можливість її виконання, оскільки узалежнює можливість виконання інших пунктів від задоволення економічних вимог до не відомо кого.

3. Автор звинувачує НАН України в намаганні «відігравати роль паралельного другого, якщо не першого, міністерства науки в Україні, роблячи в рамках обмеженого бюджету фактично те, що вважає за необхідне робити сьогодні керівництво Академії».

Згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», НАН України дійсно є самоврядною науковою організацією, проте в Кабінету Міністрів України ніколи не виникало думки, що Академія витрачає бюджетні гроші не за призначенням.

4. Автор пише: «Усупереч закону, близько половини членів Президії НАН є директорами або заступниками директорів наукових установ Академії».

Насправді у законодавстві відсутні положення, що забороняють членам Президії НАН України очолювати наукові установи.

5. Автор невмотивовано стверджує, що оплата праці в наукових установах НАН України «не відповідає практиці оплати праці наукових працівників у розвинутих країнах, де зарплата науковця зазвичай тісно пов'язана з його рейтингом, кількістю публікацій та виступів на наукових конференціях».

З цієї помилкової тези автор робить нічим не обумовлений висновок: «Очевидно, що нинішнє керівництво НАН України не здатне провести глибоке реформування системи фінансування академічних установ».

6. Якщо взяти до уваги зауваження інших фахівців, які знають і розуміють специфіку наукової діяльності, то здається більш ніж дивним такий висновок автора: «Таким чином, можна констатувати, що реформаторські зусилля останніх років стосувалися, в першу чергу, порівняно вузького сектора університетської науки, а також – Національного фонду досліджень, фінансування якого 2019 року не перевищуватиме 4 % від загального обсягу бюджетних видатків на науку. У той же час, керівництво НАН України фактично опиралося будь-яким спробам реального реформування».

У відповідь на підсумкову заяву автора про те, що «сучасний стан вітчизняної науки характеризується неефективною організаційною структурою системи наукових установ», можна лише нагадати про результати експертного дослідження [«Readiness for the Future of Production Report 2018»](#), опублікованого 2018 р. в матеріалах Давоського економічного форуму. З цього документа чітко випливає, що за критерієм готовності до майбутнього виробництва Україна має найвищі показники (порівнянні з показниками високо розвинутих країн) за рівнем інтелектуального потенціалу, який значною мірою формується завдяки академічній науці.

Усе це в сукупності свідчить про цілковиту некомпетентність автора у тематиці зазначеного дослідження.